

بررسی عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی (مطالعه موردی: شهرستان پارس آباد)

وکیل حیدری ساریان^۱

عضو هیات علمی گروه جغرافیا، دانشگاه محقق اردبیلی

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۱/۰۲/۲۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۱۲/۸

چکیده

با توجه به ناکارآمدی نظام خرده دهقانی در ایجاد تحرک و پویایی در بخش کشاورزی، تعاونی‌های تولید از منظر باز توزیع منافع حاصله از رشد بخش کشاورزی، ایجاد اشتغال پویا و مولد، توسعه مشارکت مردمی در بخش کشاورزی، پایین آوردن ریسک سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، کاهش هزینه‌های دولتی در تولید و...، ابزار مناسبی برای بهبود وضعیت کشاورزی به شمار می‌آیند. هدف این مقاله بررسی عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی در شهرستان پارس آباد می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق ۲۰۴ نفر می‌باشد که در آن با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی از طریق فرمول کوکران، ۱۰۰ نفر از اعضای تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان پارس آباد انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و به عبارت دیگر سنجش میزان موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی، از مدل تحلیل عاملی استفاده شده است و نتایج این مدل نشان می‌دهد که مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی در مناطق روستایی شامل چهار مولفه (بهبود مدیریت داخلی، توانمندی‌های مشارکتی و انگیزشی، بهبود توانمندی‌های اقتصادی و بهبود آموزش و نظارت) است که مقدار واریانس و واریانس جمعی تبیین شده توسط این چهار عامل ۶۰/۵۳ می‌باشد.

واژگان کلیدی: موفقیت تعاونی‌های تولیدی، توسعه روستایی، توسعه کشاورزی، شهرستان پارس آباد.

مقدمه

نیمی از جمعیت جهان در نواحی روستایی زندگی می‌کنند، که از نظر فقر زیاد، سوء تغذیه زیاد و سطح سواد کم بخشی از جمعیت جهان به شمار می‌آیند. رفع معضلات این جمعیت عظیم از طریق برنامه‌ریزی آگاهانه و توسعه روستایی امکان‌پذیر است و توسعه روستایی با مشارکت روستاییان در تصمیم‌سازی، اجرا، سهم بردن از منافع و نظارت و ارزیابی تحقق می‌یابد (کرمی و همکاران، ۱۳۸۴: ۲). رویکرد تعاونی از بهترین ساز و کارهای مشارکت مردمی نظام هستند. در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی محسوب می‌شود و اشتغال و معیشت پایدار برای اقشار آسیب‌پذیر و کم درآمد روستایی ایجاد می‌نماید. هم چنین این رویکرد راه‌کاری بسیار مناسب برای توانمندسازی روستاییان می‌باشد (Fairbairn et al, 2003: 254). در این ارتباط می‌توان گفت بعد از انقلاب اسلامی استراتژی تعاونی‌ها به عنوان رهیافتی مهم در توسعه روستایی مورد توجه دولتمردان و سیاست‌گذاران قرار گرفت و نه تنها به عنوان ابزاری کارآمد در ایجاد اشتغال روستایی قلمداد شد بلکه به عنوان هدف در توانمندسازی و توسعه جوامع روستایی به کار گرفته شد (شعبانعلی فمی و همکاران، ۱۳۸۷، ۱۱۹-۱۱۸). برخی از محققان در مورد اثرات تعاونی‌ها در کاهش فقر روستایی تردید داشته و انتقاداتی بر آن وارد می‌کنند مبنی بر این که تعاونی‌ها به گروه‌های فقیرتر منافع کم‌تری می‌رساند. نقد دیگر اینکه در جهان سوم بیشتر تعاونی‌ها واقعاً تعاونی نیستند بلکه شبه تعاونی‌هایی هستند که از بالا تحمیل می‌شود و در این میان تلاش برای خود اتکا کردن تعاونی‌ها توسط دولت با موفقیت چندانی همراه نبوده است (Malayim, 2007: 14). هم چنین مطالعات انجام شده در خصوص عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی نشان می‌دهد که شرکت‌های تعاونی تولید روستایی تا حدودی از مسیر اصلی خود جدا شده و به مراکز خدمات کشاورزی تبدیل شده‌اند. اگر چه بر اساس بعضی مطالعات، تعاونی‌های تولید روستایی موفق بوده‌اند، ولی دستیابی به موفقیت، شناخت و آگاهی از عوامل و سازه‌ها را ضروری می‌سازد.

با توجه به مطالب فوق، این مطالعه با هدف بررسی و شناسایی عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی در شهرستان پارس‌آباد شکل گرفت و سعی شد با به کارگیری مدل تحلیل عاملی علاوه بر تقلیل شاخص‌ها به عوامل، میزان اثرات هر یک از عوامل در شناسایی عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی را مشخص کرده و راه‌کارهای مناسب در این زمینه ارائه کند.

مبانی نظری

در ایران، بعد از اصلاحات ارضی، شاهد پیدایش انواع نظام‌های بهره‌برداری همانند تعاونی‌ها در بخش کشاورزی بوده‌ایم. این نظام‌ها را در عمل می‌توان ابزاری موثر برای توسعه روستایی و هم چنین در حکم بخش اساسی از سیاست‌های توسعه روستایی و مرتبط با برنامه‌های ملی در نظر گرفت (دیزاوندی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۵). هم چنین جلب مشارکت روستاییان در قالب تعاونی‌های تولید در برنامه‌های توسعه روستایی به خودی خود هدف نبوده بلکه راه‌کارهایی جهت توانمندسازی و تفویض اختیار به آن‌ها برای گذار از شرایط دیوان سالار به شرایط مردم سالار می‌باشد (معاونت پژوهش‌های اقتصادی و اجتماعی کمیته بررسی تشکلهای فنی اجتماعی، ۱۳۷۸). بیبی^۲ و شاو^۳ در

² Bibby

³ Shaw

یافته‌های خود به این نتیجه رسیدند با تشکیل تعاونی‌های تولیدی در مناطق روستایی شاخص‌های فقر در مناطق روستایی به دلیل یکپارچه شدن اراضی زراعی، افزایش راندمان آبیاری، فراهم شدن زمینه لازم برای اجرای خدمات زیربنایی و مهندسی و تقویت یکپارچه‌سازی اراضی زراعی کاهش می‌یابد و در نهایت افراد روستایی از منظر اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و روانشناختی توانمند می‌شوند و توانایی این را پیدا می‌کنند که کیفیت زندگی خود را بهبود بخشند (Bibby, Shaw, 2005). بر اساس مطالعات دلفادو^۴ تعاونی‌های تولیدی ضمن بالا بردن مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستا، به توزیع عادلانه منابع و دسترسی برابر روستاییان به فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی کمک می‌کند (Delgado, 2007: 101-110). به زعم بیجمان^۵ تشکیل تعاونی‌های تولیدی در مناطق روستایی همچنان نقش مهمی در کاهش فقر، افزایش درآمد، افزایش سطح زیرکشت و افزایش تولید کشاورزان از طریق بالا بردن مقدار بازده در واحد سطح در مناطق روستایی دارد (Bijman, 2005: 15-17). بیرچال^۶ در مطالعات خود دریافت که بین تشکیل تعاونی‌های تولیدی با کاهش مرگ و میر کودکان، عدالت جنسیتی و جلوگیری از خرد شدن مجدد واحدهای تولیدی در مناطق روستایی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد (Birchall, 2003: 324-330). بری^۷ و همکاران معتقدند که برای حصول موفقیت در تعاونی‌ها و به ویژه در بخش کشاورزی و بازاریابی محصولات، تقویت همکاری‌های اقتصادی و اجتماعی بین تعاونی‌ها دارای اولویت ویژه‌ای است (Berry et al, 2001: 11-14). هارپر^۸ بر این اعتقاد است با تشکیل تعاونی‌های تولیدی در مناطق روستایی می‌توان بین واحدهای تولیدی و غیر تولیدی یک هماهنگی ایجاد کرد و ابعاد آن‌ها را مشخص کرد زمینه اشتغال‌زایی را فراهم کرد شاخص‌های رفاه را بالا برد سرزمین ملی را به صورت یک مجموعه همگن متشکل کرد و به ایجاد یک پل ارتباطی بین روستاییان و تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران کمک کرد (Harper, 2010: 223-240). مطالعات فائو نشان می‌دهد که بین تشکیل تعاونی‌های تولید روستایی و توزیع قدرت و ثروت بین روستاییان ارتباط معناداری وجود دارد. با عنایت به مطالب فوق‌الذکر، تعاونی‌های تولید روستایی با بارور کردن جوانه‌های دموکراسی، تقویت مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه، به کارگیری نظام‌مند دانش بومی، توسعه مقیاس زراعت و افزایش کارآمدی نیروی انسانی، اشتغال‌زایی، توزیع زیرساخت‌های روستایی، توزیع فضایی و جغرافیایی بازارها و غیره موجبات توسعه مناطق روستایی را فراهم می‌سازد (حیدری ساریان، ۱۳۸۵: ۲۶۳-۲۵۸).

در نهایت می‌توان گفت مطالعات متعددی در ایران و جهان در ارتباط با عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی صورت گرفته است که در ذیل به پاره‌ای از این مطالعات اشاره می‌شود:

غلامرضا طالقانی در پژوهش‌های خود با عنوان «نقش شرکت‌های تعاونی روستایی در توسعه بازاریابی محصولات کشاورزی» عوامل موثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی را در موارد زیر می‌داند: اهمیت دادن به آموزش و ارائه یک برنامه آموزشی مدون و بلند مدت و اصولی در سطوح مختلف برای اعضاء و مدیران

4. Delgado

5. Bijman

6. Birchall

7. Berry

8. Harper

تعاونی‌ها، تغییر در سازماندهی و تشکیلات تعاونی‌های روستایی متناسب با اهداف، وظایف و نقش آن‌ها، واگذاری تعاونی‌ها به روستاییان و اداره آن توسط مردم و کاهش دخالت‌های غیر ضروری دولت، بازنگری در سیستم مدیریت و ساختار تعاونی‌ها، توجه بیشتر و اصولی‌تر به بازاریابی تولیدات تعاونی و غیره. بریسکو^۹ (۲۰۱۰) عدم توجه به آموزش اعضا، عدم میزان ارتباط درونی و عاطفی، عدم توجه به بازاریابی محصولات کشاورزی، عدم اعمال رهبری پویا توسط هیئت مدیره را از موانع موثر در موفقیت تعاونی‌های تولیدی می‌داند. کریشناراجی^{۱۰} (۲۰۰۵) در یافته‌های خود پیرامون «تعاونی‌های روستایی گامی اساسی در توانمندسازی روستاییان» تقویت انسجام کارکردی موثر بین اعضا و شرکت‌های تعاونی، تقویت میزان بهره‌مندی اعضا از آموزش، ارتقاء مشارکت اعضا در امور تعاونی را از عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی می‌داند. جون^{۱۱} (۲۰۰۸) عدم وجود تشریک مساعی و همکاری اعضا را از موانع موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی می‌داند. آبوت^{۱۲} (۲۰۰۶) میزان همکاری سازمان‌ها و نهادها، تجدید نظر در قوانین تعاونی و استفاده از خمیر مایه علمی اساتید مجرب دانشگاهی در قلمرو تعاونی‌های تولیدی روستایی را از عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی می‌داند. الکساندر^{۱۳} (۲۰۰۸) دریافت که بین روحیه جمع‌گرایی، میزان سطح تحصیلات و میزان سابقه مدیریتی با میزان موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی رابطه معنی‌داری وجود دارد. مطالعه لائسون^{۱۴} موید این واقعیت است که اطلاعات فنی پایین اعضا، بی‌سوادی اعضا، عدم انطباق دوره‌های آموزشی با نیازهای آموزشی، عدم توانمندسازی اعضا، عدم وجود ساختار سازمانی کارآمد، عدم استقلال و خود مختاری و عدم مسئولیت‌پذیری اعضا از موانع موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی می‌باشد.

براساس مطالعات نیلسون^{۱۵} تعاونی‌های تولیدی در ارتقاء سطح آگاهی، دانش، نگرش و معلومات اعضا موثر بوده‌اند اما تاثیر آن در یکپارچه‌سازی زمین‌های خرد و تغییر نظام بهره‌برداری از نظام خرده مالکی به نظام اشتراکی ناچیز بوده است. عنبری در سال (۱۳۸۰) در مطالعات خود پیرامون «عوامل موثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی» دریافت که بین مشارکت فعال کلیه اعضا در مدیریت تعاونی، کمک فزاینده اعضا در تامین سرمایه سهمی برای تقویت بنیه مالی آن‌ها، اعمال رهبری و مدیریت پویا توسط هیئت مدیره شرکت‌ها، استقبال از شیوه‌های مدیریت پیشرفته همراه با یک موسسه قوی تعاونی بر پایه اصول تعاون، تنوع بخشی به کسب و کار متناسب با قابلیت‌های تجاری منطقه و نیز نیازها و توقعات اعضا و به عبارت دیگر، ارتباط شایسته میان تولید و بازاریابی، انسجام کارکردی موثر میان اعضا و شرکت تعاونی از یک سو، انتظارات زیاد اعضا از تعاونی، تنظیم برگزاری آموزش منظم تعاونی و برنامه‌های آموزشی برای اعضا هیئت مدیره و کارمندان تعاونی و موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی رابطه معناداری وجود دارد. در نهایت چارچوب نظری پژوهش با توجه به مرور ادبیات و پیش‌نگاشته‌های موضوع و بر اساس اهداف پژوهش، در شکل (۱) ارائه شده است.

⁹.Briscoe

¹⁰.Krishnaraji

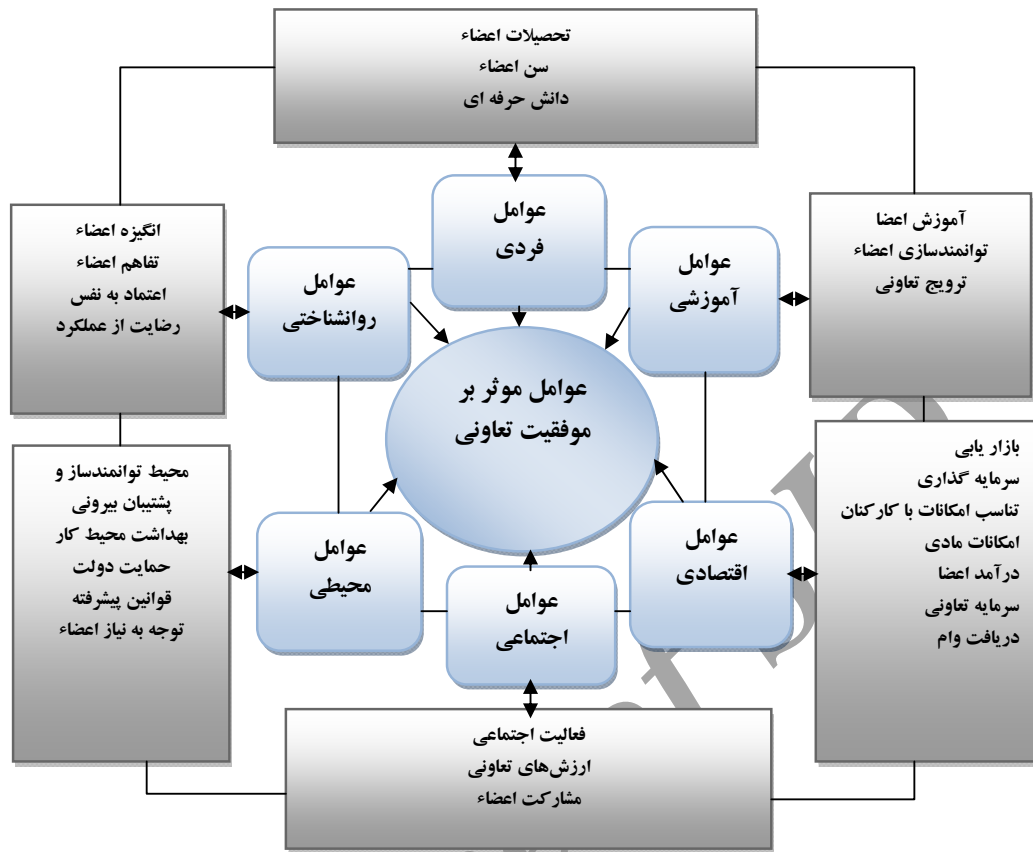
¹¹.john

¹².Abbot

¹³.Alexander

¹⁴.Lavson

¹⁵.Nillson

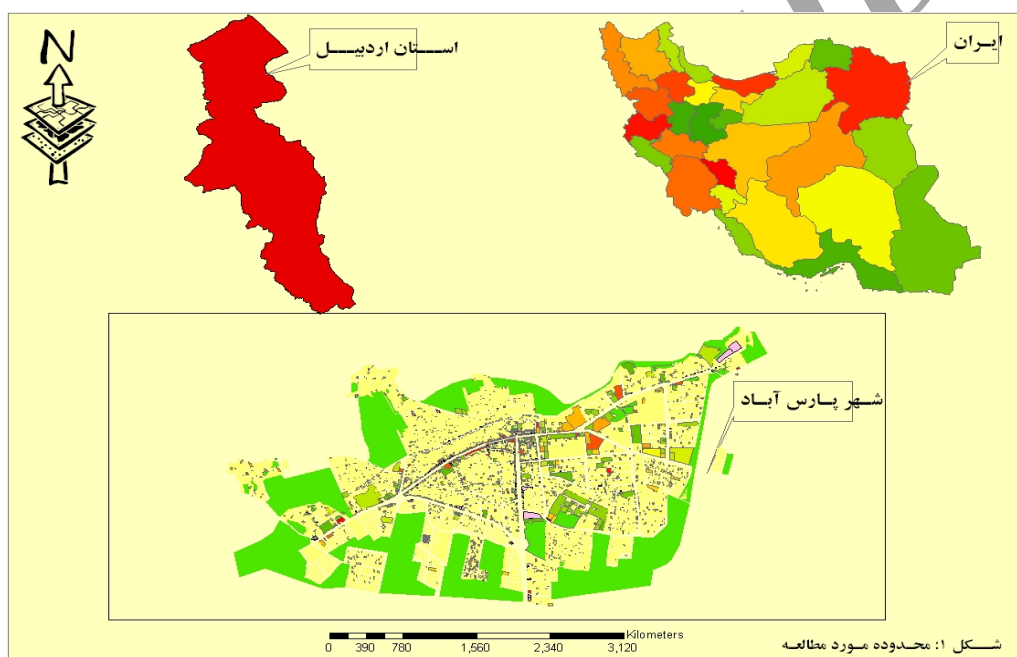
شکل ۱: چارچوب نظری پژوهش

منبع: یافته‌های تحقیق

روش تحقیق

این تحقیق به روش پیمایشی انجام شده و از نوع توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری این تحقیق را اعضای تعاونی‌های روستایی شهرستان پارس‌آباد، که در تعاونی‌های گل و گیاه، فرش دستباف، مکانیزاسیون کشاورزی، دامپروری، زراعت، زنبورداری، صنایع دستی، مرغ گوشتی و نساجی، چرم و پوشاک و تعاونی‌های مرز نشینان مشغول فعالیت هستند تشکیل می‌دهد. همان طوری که گفته شد تحقیق حاضر از نوع کاربردی و روش تحقیق آن، از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی به شمار می‌رود. جامعه آماری این تحقیق ۲۰۴ نفر می‌باشد که در آن بر اساس فرمول کوکران، تعداد نمونه مناسب برای این تحقیق ۹۷ نفر به دست آمد و برای بالاتر بردن میزان دقت و اعتبار یافته‌ها، حجم اعضا به ۱۰۰ نفر افزایش یافت. ابزار تحقیق پرسش نامه است که برای تعیین روایی محتوای پرسش نامه تهیه شده، از نظرات تنی چند از همکاران صاحب نظر در حیطه موضوع مورد مطالعه استفاده شده است. همچنین برای تعیین پایایی کمی پرسش‌نامه نیز از ضریب آلفای کرونباخ و نرم‌افزار SPSS، استفاده شد. علاوه بر این در این تحقیق مقدار آلفای مذکور ۰/۹۰٪ محاسبه شد. شایان ذکر است در تحقیق حاضر جهت شناخت عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی در مناطق روستایی (۲۵) شاخص به کار گرفته شده است. گستردگی دامنه شاخص‌ها موجب شده است همواره در جهت شناسایی عوامل موثر در موفقیت تعاونی‌های تولیدی بر اساس متغیرهای انتخابی

مشکلاتی به وجود آید. غلبه بر این مشکل بدون استفاده از مدل مناسب نه تنها به لحاظ هزینه و زمان مقرون به صرفه نیست، بلکه تا حدی می‌توان گفت موجب سر در گمی برنامه‌ریزان و طراحان توسعه روستایی می‌شود. لیکن به کارگیری روش پیشرفته آماری (تحلیل عاملی)، روشی مناسب برای تحلیل شاخص‌ها و تبدیل آنها به عوامل معنی‌دار، بدون از دست دادن اطلاعات با صرفه‌جویی در زمان و هزینه است. به سخن دیگر، تحلیل عاملی شمار فراوانی از متغیرها را بر حسب شمار کمی از ابعاد یا سازه‌ها بیان می‌کند که این سازه‌ها عامل یا فاکتور نامیده می‌شود. این روش برای شناسایی سازه‌ها یا عناصر سازنده یک پدیده به کار می‌رود. بنابراین، هدف اصلی شیوه تحلیل عاملی، کوتاه سازی و سودمند ساختن داده‌های بدست آمده از متغیرهای فراوان و تبدیل آنها به دسته کوچک‌تر از سازه‌های ترکیبی تازه (عامل‌ها) با کم‌ترین میزان از دست رفتن داده‌ها است. در نهایت، نقشه شماره (۱) جایگاه محدوده مورد مطالعه را در سطح کشور نشان می‌دهد.

نقشه شماره ۱: محدوده مورد مطالعه در سطح کشور

ویژگی‌های فردی اعضای تعاونی‌های تولیدی

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که اعضای تعاونی‌های تولیدی مورد مطالعه، در محدوده سنی ۱۵ الی ۷۰ سال قرار دارند. همان طوری که جدول ۱ نشان می‌دهد بیشترین تعداد نمونه در گروه سنی ۲۱ الی ۳۰ قرار سال دارند. بررسی وضعیت تاهل نیز نشان داد ۶۶ درصد (۶۶ نفر) متأهل و ۳۴ درصد (۳۴ نفر) در تحقیق حاضر مجرد هستند. بررسی تعداد اعضای خانوار نیز مشخص کرد محدوده سنی ۴ الی ۶ با ۵۹ درصد در بالاترین رده و محدوده سنی بالای ۱۰ با ۳ درصد در پایین‌ترین رده قرار دارند.

جدول شماره ۱: مشخصات فردی اعضای تعاونی

گروه سنی	فراوانی	درصد
۲۰ سال و کمتر	۲۵	۲۵٪
۲۱ - ۳۰	۳۸	۳۸٪
۳۱ - ۴۰	۲۸	۲۸٪
۴۱ سال و بالاتر	۹	۹٪
وضعیت تاهل		
مجرد	۳۴	۳۴٪
متاهل	۶۶	۶۶٪
جمع	۱۰۰	۱۰۰٪
تعداد اعضای خانوار		
۰-۳	۲۵	۲۵٪
۴-۶	۵۹	۵۹٪
۷-۹	۱۳	۱۳٪
بالای ۱۰	۳	۳٪

منبع: یافته‌های تحقیق

همان طوری که جدول (۲) نشان می‌دهد که از میان ۱۰۰ نفر نمونه آماری مورد مطالعه، ۳۶ نفر بی‌سوادند (۳۶ درصد)، ۱۹ درصد با آموزش نهضت سوادآموزی، توانایی خواندن و نوشتن دارند. ۲۳ نفر (۲۳ درصد) در مقطع ابتدایی تحصیل کرده‌اند و ۱۱ نفر (۱۱ درصد) در مقطع راهنمایی و ۸ نفر (۸ درصد) در مقطع متوسطه تحصیل کرده‌اند. ۳ نفر (۳ درصد) نیز مدرک دیپلم دارند. با توجه به این اطلاعات، می‌توان گفت ۷۹ درصد از اعضای تعاونی‌های تولیدی، تحصیلات قابل توجهی ندارند و بی‌سواد و کم‌سواد هستند.

جدول شماره ۲: میزان تحصیلات اعضاء

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بی سواد	۳۶	۳۶٪	۳۶٪
خواندن و نوشتن	۱۹	۱۹٪	۵۵٪
ابتدایی	۲۳	۲۳٪	۷۸٪
راهنمایی	۱۱	۱۱٪	۸۹٪
متوسطه	۸	۸٪	۹۷٪
دیپلم و بالاتر	۳	۳٪	۱۰۰٪
جمع کل	۱۰۰	۱۰۰٪	

منبع: یافته‌های تحقیق

عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی از دیدگاه اعضای تعاونی‌ها

برای تعیین مهم‌ترین عوامل موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی از دیدگاه اعضا، از تحلیل عاملی استفاده شد. محاسبات انجام شده در جدول (۳) نشان می‌دهد که جهت تعیین انسجام درونی داده‌ها برای بهره‌گیری از تکنیک

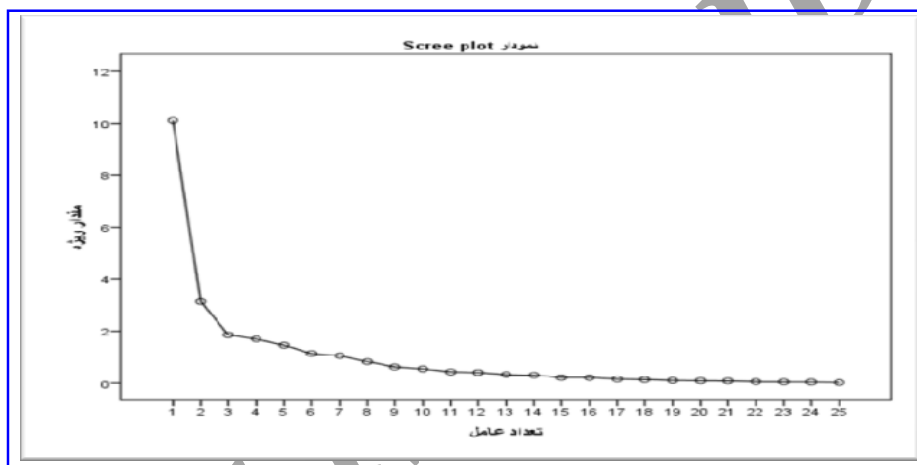
تحلیل عاملی از آزمون Kmo^{16} و بارتلت^{۱۷} استفاده گردید و در این بخش مقدار kmo برابر $۰/۷۲$ و نیز آماره بارتلت برای عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید نیز برابر با $۲/۵۱۳$ به دست آمد که در سطح یک $۰/۰۰۰$ معنادار می‌باشد. بنابر این داده‌های موجود برای تحلیل عاملی مناسب تشخیص داده شدند.

جدول شماره ۱: مقدار KMO و آزمون بارتلت

Sig	Bartlet Test	KMO	تحلیل عاملی
۰/۰۰۰	۲/۵۱۳	۰/۷۲	عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی

منبع: یافته‌های تحقیق

پس از آن همان طوری که شکل (۲) نشان می‌دهد برای تعیین عوامل از نمودار (Scree Plot) مقدار ویژه و درصد واریانس استفاده گردید. بر این اساس ۴ عامل شناسایی شدند که در مجموع ($۶۰/۵۳$) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

شکل شماره ۲: نمودار Scree Plot برای تعیین تعداد عامل‌ها

منبع: یافته‌های تحقیق

هم‌چنین همان طوری که در جدول (۳) ملاحظه می‌شود در این تحقیق، با توجه به ملاک کیسر، ۴ عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک برای عوامل موثر در موفقیت تعاونی‌های تولیدی استخراج شد. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس^{۱۸}، متغیرهای مربوط به عوامل موثر در موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی در ۴ عامل طبقه‌بندی شدند.

جدول شماره ۳: عوامل استخراج شده با مقادیر ویژه و درصد واریانس قبل از چرخش

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
عامل اول	۷/۷۲	۳۰/۸۹	۳۰/۸۹
عامل دوم	۳/۴۰	۱۳/۶۳	۴۴/۵۳
عامل سوم	۲/۱۵	۸/۶۰	۵۳/۱۳
عامل چهارم	۱/۸۴	۷/۳۹	۶۰/۵۳

منبع: یافته‌های تحقیق

¹⁶ Kaiser-Meysler-Oklin

¹⁷ Bartlet Test

¹⁸ Vrimax

چرخش عامل‌ها و نامگذاری آن‌ها (تحلیل عاملی عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی روستایی)

همان طوری که گفته شد در این پژوهش برای تسهیل در تفسیر عامل‌ها و ساده کردن ساختار آن‌ها از چرخش عاملی از نوع واریماکس^{۱۹} استفاده شده است. جدول (۴) چهار عامل استخراج شده همراه با مقادیر ویژه و درصد واریانس را بعد از چرخش نشان می‌دهد. همان طوری که ملاحظه می‌شود عامل اول بیشترین سهم (۱۸/۹۴ درصد) و عامل چهارم کم‌ترین سهم (۱۱/۲۴) را در تبیین واریانس کل متغیرها دارا می‌باشد.

جدول شماره ۴: عوامل استخراج شده با مقادیر ویژه و درصد واریانس بعد از چرخش

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
عامل اول	۴/۷۳	۱۸/۹۴	۱۸/۹۴
عامل دوم	۴/۰۱	۱۶/۰۵	۳۵/۰۰۱
عامل سوم	۳/۵۷	۱۴/۲۹	۴۹/۲۹
عامل چهارم	۲/۸۱	۱۱/۲۴	۶۰/۵۳

منبع: یافته‌های تحقیق

هم‌چنین برای تعیین سطح معنی داری و بیان نقش هر متغیر در عامل مربوط، در پژوهش حاضر متغیرهایی که بار عاملی بیش از ۰/۴ داشتند مدنظر قرار گرفتند. نتایج حاصل نشان می‌دهد که تمام متغیرهای وارد شده، دارای بار عاملی بیشتر از ۰/۴ بوده‌اند. در نهایت بر اساس نتایج جدول (۵)، متغیرهایی که در هریک از چهار عامل مذکور قرار می‌گیرند، عبارتند از:

عامل اول: متغیر میزان فعالیت اجتماعی، توانمندسازی اعضا، ترویج تعاونی، مشارکت اعضا در امور تعاونی، انگیزه اعضا، تحصیلات اعضا، برخورداری از محیط توانمندساز و پشتیبان بیرونی، سرمایه تعاونی و میزان اعتماد به نفس در این عامل قرار دارند. بار عاملی این متغیرها نشان می‌دهد که تمامی آن‌ها با این عامل همبستگی مثبت و بالایی دارند که با توجه به متغیرهایی که در این عامل قرار گرفته‌اند، عنوان «بهبود توانمندی‌های مشارکتی و عوامل انگیزشی در محیط کار» برای این عامل برگزیده شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه آن (۴/۷۳) که از تمامی عامل‌های دیگر بیشتر است، بیش از ۱۸/۹۴ درصد از کل واریانس را تبیین می‌کند.

عامل دوم: متغیرهای قرار گرفته در این عامل شامل میزان آموزش اعضا، میزان دانش حرفه‌ای، بازاریابی و بازار رسانی، نقش حمایتی و نظارتی دولت، وجود قوانین پیشرفته تعاونی، باور اعضا به ارزش‌های تعاونی و رضایت از عملکرد اداری تعاون می‌باشند. همان طور که ملاحظه می‌گردد بار عاملی این متغیرها بین ۰/۴۹ تا ۰/۸۰ متغیر است و تمامی متغیرها با عامل دوم همبستگی مثبت دارند. با توجه به ماهیت متغیرهای تشکیل دهنده، نام «برخورداری از آموزش و بهبود نظارت» برای این عامل انتخاب گردید. که با مقدار ویژه (۴/۱)، در مجموع (۱۶/۰۵) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

عامل سوم: متغیرهای دریافت وام‌های طولانی مدت توسط تعاونی، تفاهم اعضا، میزان سرمایه‌گذاری در شرکت-های تعاونی، عوامل بهداشتی محیط کار و توجه به نیاز اعضا در این عامل جای می‌گیرند که با توجه به ماهیت

متغیرهای تاثیرگذار، عامل سوم تحت عنوان عامل «بهبود مدیریت داخلی تعاون» نامیده می‌شود. که این عامل با مقدار ویژه (۳/۵۷)، در مجموع (۱۴/۲۹) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

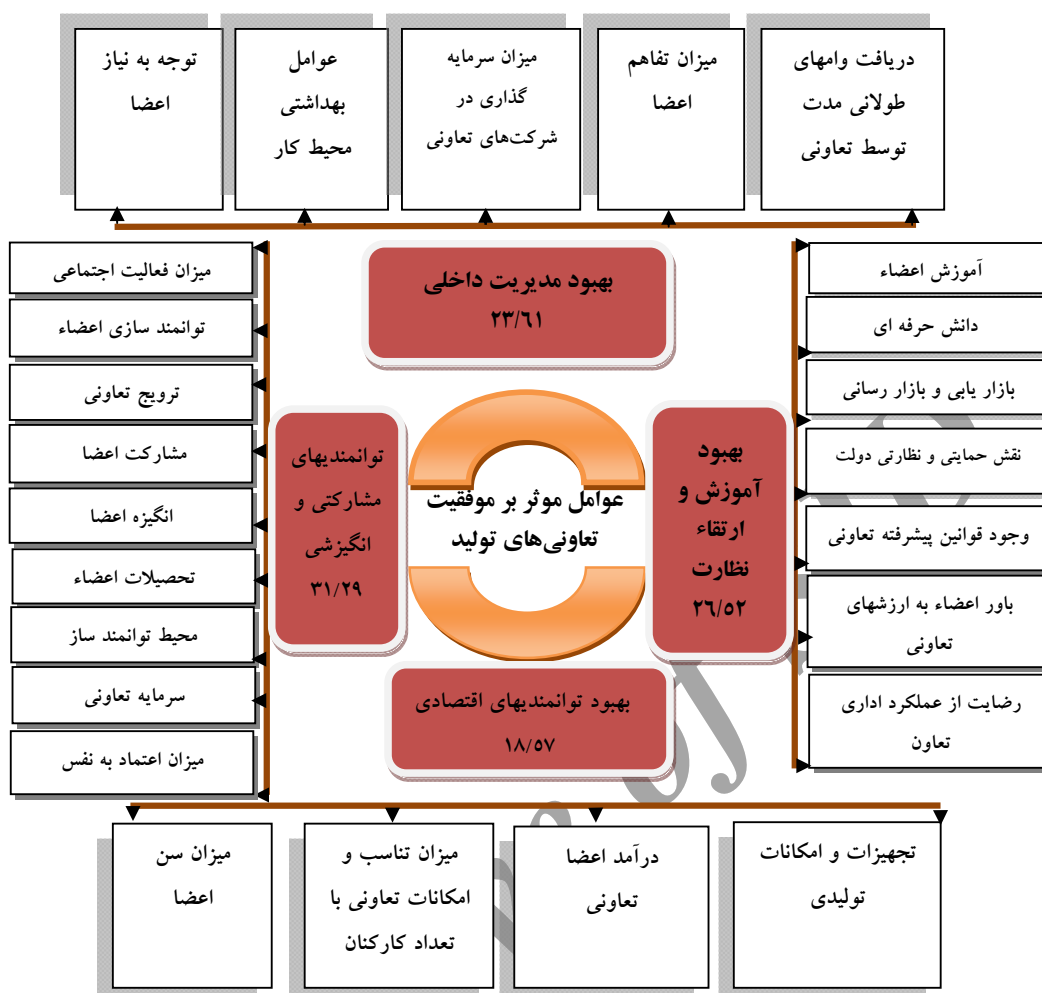
عامل چهارم: متغیرهای که در این عامل قرار می‌گیرند شامل تجهیزات و امکانات تعاونی، درآمد اعضا و مدیران تعاونی، برخورداری از محیط توانمندساز و پشتیبان بیرونی و سن اعضا، هیات مدیره و مدیر عامل می باشد که بر اساس آن‌ها، عنوان عامل «بهبود توانمندی‌های اقتصادی» برای این عامل برگزیده شده است. که این عامل با مقدار ویژه (۲/۸۱)، در مجموع (۱۱/۲۴) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

جدول شماره ۵: متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل و بار عاملی به دست آمده از ماتریس دوران یافته

نام عامل	متغیرها	بار عاملی
بهبود توانمندی‌های مشارکتی و عوامل انگیزشی در محیط کار	میزان فعالیت اجتماعی	۰/۷۵
	توانمند سازی اعضا	۰/۶۲
	ترویج تعاونی	۰/۷۰
	مشارکت اعضا در امور تعاونی	۰/۸۳
	انگیزه اعضا	۰/۷۱
	تحصیلات اعضا	۰/۶۹
	برخورداری از محیط توانمندساز و پشتیبان بیرونی	۰/۸۷
	سرمایه تعاونی	۰/۶۷
	میزان اعتماد به نفس	۰/۴۹
برخورداری از آموزش و ارتقاء نظارت	میزان آموزش اعضا	۰/۴۹
	میزان دانش حرفه ای	۰/۶۵
	بازاریابی و بازار رسانی	۰/۸۰
	نقش حمایتی و نظارتی دولت	۰/۶۶
	وجود قوانین پیشرفته تعاونی	۰/۵۶
	باور اعضا به ارزش‌های تعاونی	۰/۶۳
	رضایت از عملکرد اداری تعاون	۰/۶۰
	دریافت وام‌های طولانی مدت توسط تعاونی	۰/۶۹
بهبود مدیریت داخلی تعاون	تفاهم اعضا	۰/۷۵
	میزان سرمایه گذاری در شرکت‌های تعاونی	۰/۷۴
	عوامل بهداشتی محیط کار	۰/۶۴
	توجه به نیاز اعضا	۰/۷۶
	تجهیزات و امکانات مادی	۰/۸۰
بهبود توانمندی‌های اقتصادی	درآمد اعضا و مدیران تعاونی	۰/۵۷
	میزان تناسب و امکانات تعاونی با تعداد کارکنان	۰/۵۵
	سن اعضا	۰/۴۶

منبع: یافته‌های تحقیق

در نهایت با توجه به نتایج فوق، عوامل موجود بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی در شکل (۳) نشان داده شده است که بر اساس آن موفقیت تعاونی‌های تولیدی روستایی با بهبود مدیریت داخلی، بهبود آموزش و ارتقاء نظارت، بهبود توانمندی‌های مشارکتی و عوامل انگیزشی و بهبود توانمندی‌های اقتصادی ارتباط دارد.

شکل شماره ۲: مدل نهایی پژوهش؛ عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی و درصد تبیین هریک از آنها

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج نشان داده میزان فعالیت اجتماعی، توانمندسازی اعضا، ترویج تعاونی، مشارکت اعضا در امور تعاونی، انگیزه اعضا، تحصیلات اعضا، برخورداری از محیط توانمندساز و پشتیبان بیرونی، سرمایه تعاونی، میزان اعتماد به نفس، میزان آموزش اعضا، میزان دانش حرفه‌ای، بازار یابی و بازار رسانی، نقش حمایتی و نظارتی دولت، وجود قوانین پیشرفته تعاونی، باور اعضا به ارزش‌های تعاونی، رضایت از عملکرد اداری تعاون، دریافت وام‌های طولانی مدت توسط تعاونی، تفاهم اعضا، میزان سرمایه گذاری در شرکت‌های تعاونی، عوامل بهداشتی محیط کار، توجه به نیاز اعضا، تجهیزات و امکانات مادی، درآمد اعضا و مدیران تعاونی، میزان تناسب و امکانات تعاونی با تعداد کارکنان و سن اعضا در موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی نقش ایفاء می‌نمایند.

این مقاله عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی را مورد بحث و بررسی قرار داده است و همان طوری که نتایج توصیفی تحقیق نشان داد بیشترین تعداد نمونه در گروه سنی ۲۱ الی ۳۰ سال بوده است. در مورد

وضعیت تاهل ۶۶ درصد متاهل و ۳۴ درصد مجرد بوده‌اند. در مورد وضعیت محدوده سنی تعداد اعضای خانوار؛ محدوده سنی ۴ الی ۶ با ۵۹ درصد در بالاترین رده و محدوده سنی بالای ۱۰ با ۳ درصد در پایین‌ترین رده قرار داشته‌اند. در این تحقیق جهت شناخت عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی ۲۵ شاخص به کار گرفته شد و داده‌ها با استفاده از مدل تحلیل عاملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و با توجه به ملاک کیسر، ۴ عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک برای عوامل موثر در موفقیت تعاونی‌های تولیدی استخراج شد. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس^{۲۰}، متغیرهای مربوط به عوامل موثر در موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی در ۴ عامل طبقه‌بندی شدند. عامل اول با عنوان «بهبود توانمندی‌های مشارکتی و عوامل انگیزشی در محیط کار» با مقدار ویژه ۴/۷۳ بیش از ۱۸/۹۴ درصد از کل واریانس را تبیین کرد. عامل دوم با عنوان «برخوردراری از آموزش و بهبود نظارت» با مقدار ویژه ۴/۱ در مجموع ۱۶/۰۵ درصد از واریانس کل را تبیین کرد. عامل سوم با عنوان «بهبود مدیریت داخلی تعاون» با مقدار ویژه ۳/۵۷ در مجموع ۱۴/۲۹ درصد از کل واریانس را تبیین کرد. عامل چهارم با عنوان «بهبود توانمندی‌های اقتصادی» با مقدار ویژه ۲/۸۱ در مجموع ۱۱/۲۴ درصد از کل واریانس را تبیین کرد که در این میان عامل «برخوردراری از آموزش و بهبود نظارت» در بالاترین رده و عامل «بهبود توانمندی‌های اقتصادی» در پایین‌ترین رده قرار گرفتند و مقدار واریانس و واریانس تجمعی تبیین شده توسط این چهار عامل ۶۰/۵۳ برآورد گردید. علاوه بر این، با استناد به نتیجه تحقیق می‌توان گفت موفقیت تعاونی‌های تولیدی در مناطق روستایی شهرستان پارس‌آباد منوط به ارتقاء مشارکت اجتماعی اعضا، ارتقاء میزان دانش، مهارت و نگرش اعضا، آموزش اعضا به وسیله مروجین کشاورزی، ارتقاء انگیزش درونی اعضا، حمایت‌های مادی و معنوی دولت، تسهیل فرآیند بازاریابی و بازار رسانی محصولات تولیدی، تدوین قوانین پیشرفته در راستای حمایت همه جانبه از تعاونی‌های تولید روستایی، فرهنگ‌سازی در راستای نهادینه کردن کار و فعالیت تعاونی و همکاری گروهی، تقویت سرمایه اجتماعی و ارتقای امنیت روحی و روانی در محیط کار می‌باشد.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر و اهمیت تاثیر عوامل مختلف در موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- ۱- تعاونی‌ها و اداره تعاون به جنبه‌های اجتماعی و انسانی مانند مشارکت دادن اعضا در جلسات و تصمیم‌گیری‌ها، ارتقای مهارت‌های فنی اعضا، جذب مدیران خلاق و افزایش رضایت‌مندی اعضا از اداره تعاون شهرستان و استان از طریق ارائه خدمات مشاوره‌ای و آموزشی و تامین اعتبارات لازم برای اعضا توجه ویژه داشته باشند.
- ۲- زمینه بهره‌گیری تعاونی تولید روستایی شهرستان پارس‌آباد از کارشناسان علوم و فنون بازاریابی و بازار رسانی به منظور افزایش توانمندی آن‌ها برای حضور در بازارهای رقابتی فراهم گردد.
- ۳- گسترش مطالعات پژوهشی در زمینه عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید و جایگاه آن در اقتصاد روستا و تقویت اقتصاد روستا از طریق توسعه اشتغال، تامین سرمایه، گسترش مکانیزاسیون، یکپارچه‌سازی اراضی، تقویت منابع و زیرساخت‌ها در مناطق روستایی در سرلوحه برنامه‌های مسئولین و متولیان مربوطه قرار گیرد.

²⁰.Vrimax

۴- با نگاه به مولفه‌های خروجی تحقیق، که بیشتر مربوط به جنبه‌های انسانی و اجتماعی حوزه کار می‌باشد و تعاونی‌های تولید عمدتاً از اختلال در جنبه‌های نرم‌افزاری (مشارکت، اعتماد اجتماعی، همگامی و به طور کلی سرمایه اجتماعی) تعاونی‌های تولید رنج می‌برند، اقدامات عملی موثر برای ارتقای سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی-های تولید، از طریق آموزش صورت گیرد. این سرمایه به مرور بازده سرمایه فیزیکی و انسانی را افزایش داده و یک عامل تغییر دهنده و تسهیل کننده در تابع تولید خواهد بود.

۵- به اعضاء تعاونی‌های تولید، نحوه مدیریت تعاونی‌ها آموزش داده شود و پیامدهای مطلوب و نامطلوب مدیریت‌های اصولی و غلط به آنان گوشزد شود.

۶- تعاونی‌ها و نهادهای دولتی به برگزاری هر چه بهتر کلاس‌ها، جلسات و استفاده از کارشناسان خبره در امر آموزش، توجه جدی تر بنمایند و آموزش به صورت کارگاه آموزشی و کارورزی صورت گیرد. زیرا این عمل به تقویت آموزش علمی و مشارکت اعضای تعاونی‌های تولید روستایی در جستارهای آموزش مساعدت می‌کند. هم چنین کارورزان عملاً توانایی تمرین در دوره را پیدا می‌کنند در نهایت این دوره‌ها سوای از ارتقای توانمندی‌های اعضا از طریق آموزش‌های مهارت‌های فنی و تخصصی موجبات ارتقای انگیزش اعضا و علاقه آنان به مشارکت در تعاونی‌های تولید روستایی را فراهم می‌سازد و در نتیجه بستر برای کنش‌گران جهت ایفای نقش هموار می‌شود.

در نهایت، نتیجه این تحقیق می‌تواند برای کلیه سازمان‌ها و نهادهایی که در عرصه تولید و اشتغال فعالیت دارند، مفید واقع شود. اداره تعاون شهرستان با استفاده از نتایج این تحقیق می‌تواند در سیاست‌های کلان خود بازنگری کند و مسائل و مشکلات ساختاری حاکم بر فضای تولید را در برنامه‌های خود جدی بگیرد و آن‌ها را به مراجع ذیربط انعکاس دهد. هم چنین نتایج این تحقیق می‌تواند برای سازمان‌هایی چون کار و آموزش فنی و حرفه‌ای، بانک‌ها، شورای اشتغال، مراکز کارآفرینی و سازمان‌های مردم نهادی که در زمینه اشتغال فعالیت می‌نمایند، مثر ثمر واقع گردد؛ بدین گونه که مسائل و مشکلات رفتاری، سازمانی و ساختاری تولید دسته جمعی را در برنامه‌های اشتغال زایی در نظر بگیرند و برای رفع این مشکلات اقدامات عملی برگزینند.

منابع

ابراهیمی، عبدالحمید و همکاران (۱۳۸۹). عوامل موثر بر ارتقای مشارکت اعضا در اتحادیه‌ها و تعاونی‌های مصرف، فصلنامه تعاون، شماره ۲، ص ۱۳۰.

امینی، امیر مظفر، اسماعیلی فلاح، مریم (۱۳۸۷). موفقیت شرکت‌های تعاونی استان اصفهان و ارزیابی سازه‌های موثر بر آن، مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، شماره ۴۶، ص ۲۷۵.

امینی، امیرمظفر، رضانی، مسعود (۱۳۸۵). بررسی عوامل موثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران گوستی استان اصفهان، علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، شماره اول، ص ۱۲۱.

حیدری ساربان، وکیل (۱۳۸۵). تشکیل تعاونی‌های روستایی گامی اساسی در جهت نیل به توسعه پایدار محیطی، مجله جهاد، شماره ۲۷۵، صص ۲۶۳-۲۵۸.

دیزاوندی، و همکاران (۱۳۸۹). بررسی میزان رضایت اعضاء از عملکرد اقتصادی و اجتماعی تعاونی‌های روستایی، مورد؛ تعاونی‌های روستایی شهرستان مشهد، فصلنامه تعاون، شماره ۲، ص ۶۵.

- سعیدی، حشمت الله، اعظمی، موسی (۱۳۸۶). آسیب شناسی تعاونی‌های تولید کشاورزی، مورد؛ استان همدان، شهرستان کیبودر آهنگ، ماهنامه علمی - ترویجی جهاد، وزارت جهاد کشاورزی، ص ۶۲.
- شعبانعلی فمی، حسین و همکاران (۱۳۸۷). تحلیل عوامل اقتصادی موثر بر عملکرد تعاونی‌های زنان در ایران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران، صص ۱۱۸-۱۱۹.
- طاهرخانی، مهدی، حیدری ساربان، وکیل (۱۳۸۲). نقش تعاونی‌های تولیدی در توسعه مناطق روستایی؛ مطالعه موردی: شهرستان مشگین شهر، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای دانشگاه تهران.
- عنبری، موسی (۱۳۸۰). مدیریت در تعاونی‌های کشاورزی. تهران: سازمان مرکزی تعاون روستایی ایران.
- کرمی، عزت الله و همکاران (۱۳۸۴). آثار تعاونی‌های تولید کشاورزی در فرآیند تولید، ویژه نامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۳۱، ۴۵-۱، ص ۲.
- معاونت پژوهش‌های اقتصادی و اجتماعی کمیته بررسی تشکلهای فنی اجتماعی (۱۳۷۸) تشکلهای صنفی اجتماعی در بخش کشاورزی، روندهای گذشته و چشم‌اندازهای آینده، جلد اول و دوم، چاپ دوم، نشر موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، بخش اطلاعات و انتشارات، تهران.
- Abbot, M (2006). The economics of Non-formal education: Resources, Costs and Benefits, New York: Prger, pp20.
- Alexander, W.G. (2009). Cooperation in the European Market Economics. Bombay, Asia Publishing, pp. 540-549.
- Benturaki, J (2000). Cooperative and poverty alleviation, England, IDS TEMA, pp234-340.
- Berry, R, Sabot (2001). Labor market performance in developing countries, Vol.75, pp.23.
- Bibby, A and Shaw, L (2005). Making a Difference: co-operative solutions to global poverty, Manchester: Co-operative College, Vol, 23, pp.453-456.
- Bijman, J. (2005). Cooperatives and heterogeneous membership: eight propositions for improving organizational efficiency, Paper presented at the EMNet-Conference Budapest, Hungary, September, p.
- Birchall, T. (2003). Rediscovering the Co-operative Advantage: poverty reduction through self-help, International Labor Organization, Ch.3'Tenant takeovers of abandoned housing in New York', Vol, 54, pp.324-330.
- Briscoe, T. (2010). "Making Worker Cooperatives Effective in South Pacific" in the Journal of Pacific Countries, FAO Regional Office for Asia and the Pacific, Bangkok, pp. 243-248.
- Delgado, C. (2007). "Agro industrialization Through Institutional Innovation: Transaction Costs, Co-operatives and Milk -Market Development in the Ethiopian Highlands. International Food Policy Research, Washington DC, pp. 101-110.
- Develtere, P, Pollet, I and Wanyama, F, (2008). Cooperating out of Poverty: the renaissance of the African co-operative movement, Geneva: ILO forthcoming Swedish University of Agricultural Sciences, pp.35-39.
- Fairbairn, B., June, B., Murray, F., (2003). Co-operatives and Community Development: Economics in Social Perspective. Centre for the Study of Co-operatives. Saskatoon, Saskatchewan, pp. 254-255.
- Food and Agricultural Organization (2002). Dairy Cooperatives- Successful Experiences of Selected Asian, Enterprise Development. Vol 3 No 1, p.14.

- Harper, D. (2010). "The Critical Factors for the Success of Cooperatives and Other Groups." Washington DC, Vol, 52, pp.223-240.
- John,L.et al(2008). Agricultural cooperative managers and bossiness environment, Journal of Agribusiness.Vol.19, No.1.
- Krishnaraj, M (2005). Establishment of rural cooperatives:an essential steps towards rural developemtn, Unpublished paper, Institute of Business 34. dministration,University of Dhaka,pp.211-230.
- Lawson, R. (2000). Cooperative and poor: A review from within thecooperative movement, International Labor Office, Geneva, Switzerland.
- Malayim,G(2007). Cooperratives,ankara: yetkin Yayinlari,p.14.
- Nillson, J. (2001). Co-operative Organizational Models as Reflections of the Business Environments Studies. Suva, The University of the South Pacific, pp.145-160.

Archive of SID